

ARNAVUTLUK'TAKİ OSMANLI DÖNEMİ MİMARİSİNDE EDİRNEKARİ BEZEME ÖRNEKLERİ EDİRNEKARI ORNAMENT SAMPLES IN OTTOMAN PERIODICAL ARCHITECTURE OF ALBANIA

Metin UÇAR*
Serkan İLDEN**

Öz

Bu çalışmada, Arnavutluk'ta Osmanlı döneminde inşa edilmiş olan yapıların içindeki ahşap yüzeyler üzerinde bulunan edirnekârî bezemelerin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede Arnavutluk genelinde yaptığımız araştırmada tespit edilen bezemeler motif ve üslup özellikleri teknik açıdan incelenerek Anadolu ve Balkanlardaki benzer örnekleri ile karşılaştırılarak değerlendirilmeye çalışılmıştır.

17. Yüzyıldan itibaren Osmanlı dini mimarisinde hünkâr mahfilleri ve mahfil tavan altlarında yakın mesafelerde kullanılmaya başlanan edirnekârî tekniği, Arnavutluk'ta 18. ve 19. yüzyıllarda dini ve sivil mimarideki ahşap eleman üzerine uygulanmış olduğu görülür. Arnavutluk'ta günümüze kadar gelebilmiş olan edirnekârî bezemelerin en iyi örneklerine, Tiran Ethem Bey Camii ahşap minberi ve kadınlar mahfilinde karşılaşılmaktadır. Doğal çiçek motiflerinden oluşan süslemelerde zemin rengi olarak kırmızı mavi ve sarı tercih edilmiş üstüne de lake çekilerek daha parlak ve canlı bir görünüm kazanması sağlanmıştır. Berat Şeyh Hasan Halveti Tekkesi, Ergiri Zekâtlar Konağı ahşap tavan yüzeylerinde, dolap yüzeylerinde, pencere pervazlarında bulunan edirnekârî süslemeler daha gerçekçi bir şekilde işlenmiş olan çiçek ve meyve tasvirlerinden oluşmaktadır.

Arnavutluk'ta tespit edilen edirnekârî işlerinin Edirne'de ve Anadolu'da görülen örneklerinden daha farklı bir üslup ve teknikte yapıldığı görülmüştür. Özellikle renk ve biçim anlayışının bölgeye özgü halk sanatı etkileri taşıdığı ayrıca geometrik motifli bezemeler yerine bitkisel motifli bezemelerin tercih edildiği açıkça görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Balkanlar, Arnavutluk, Süsleme, Edirnekari, Edirne İşi.

Abstract

In this study, it has been aimed to examine the ornaments made with edirnekârî technique on the wooden surfaces in the buildings built during the Ottoman period in Albania. In this context, it has been tried to evaluate motifs and stylistic features of ornaments found in the research that we conducted throughout Albania by technically examining and comparing it with similar examples from Anatolia and Balkans.

In the Ottoman religious architecture, the edirnekârî technique, which was started to be used in the gathering places of sultans and below the ceiling of gathering places at close distances, was applied to wooden elements in religious and civil architecture in the 18th and 19th centuries in Albania. In Albania, the best examples of the edirnekârî ornaments that reached to the present day are seen in the wooden minbar of Tiran Ethem Bey Mosque and women's gathering place. In the ornaments made of natural floral motifs, red, blue and yellow colors were preferred as background and a brighter and more vibrant appearance was obtained by applying lacquer paint on it. The edirnekârî ornaments present on the wooden ceiling surfaces, cabinet surfaces, window sills of Berat Şeyh Hasan Halveti Lodge, Ergiri Zekâtlar Mansion consist of portraits of flowers and fruits applied in a more realistic way.

It has been found out that the edirnekârî ornaments located in Albania were made in a different style and technique than the examples in Edirne and Anatolia. Particularly, it is clearly seen that the understanding of color and form carries the effects of folk art specific to the region and the vegetative motifs are preferred instead of geometric motifs.

Keywords: Balkans, Albania, Ornament, Edirnekari, Edirneşi.

1. Giriş

Ahşap üzerine uygulanan, üzeri lake ile kaplanmış kalem işlerine "Edirnekârî" adı verilmektedir. (Ödekan, 1997: 508) Edirne'de başlayan bir üslup olan ve "Edirne işi" olarak ta bilinen bu teknik, daha sonra İstanbul başta olmak üzere Anadolu ve Balkanlarda birçok yapı içerisindeki ahşap yüzey üzerine yaygın biçimde uygulanmaya başlayan bir bezeme ekolü haline gelmiştir. Osmanlı ve rokoko sanatının sentezinden oluşan bu ekol, hem coğrafi hem kültürel açıdan Asya ile Avrupa arasında bir köprü görevini üstlenen Edirne'de (İrez, 1990: 96). "Çiçek Ressamı" da denilen ustalar tarafından ahşap kullanım eşyaları yanında yapılarıdaki ahşap tavanlar, mahfiller, kapılar, pencereler ve minberlerde de uygulanmaya başlamıştır.

Türk ahşap bezeme sanatında, Selçuklu döneminde uygulanmaya başlayan daha sonraları Osmanlı Dönemi'nde farklı üslupları geliştirilen ahşap üstü boyama tekniği, (Öney, 1969-70: 135) olan edirnekârî, ahşap üzerinde kullanılan motiflerin küçüklüğü, inceliği ve boyama açısından çok zor ve ustalık isteyen bir

* Yrd. Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fak., Resim Bölümü, metinucar@kastamonu.edu.tr.

** Doç., Kastamonu Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Resim Bölümü, serkanilden@kastamonu.edu.tr.

tekniktir (İrteş, 1985: 426). Bu teknik gürgen veya ceviz gibi dayanıklı ağaçlar üzerine işlenen motiflerin zeminlerine sülyen astar çekildikten sonra zemin rengi sürülür. Kâğıt üzerinde hazırlanmış iğne perdahlı desenler silkeleme tabir edilen teknik ile zemine geçirilir ve motifler düşünülen renkler ile nakşedilir. Kullanılan boyalar çoğunlukla arapzamlı toprak boyalardır. Bazen yapılan tezyinatın üzerine inceltirilmiş Osmanlı beziri veya şapla kestirilmiş yumurta akı (aher) sürülerek eserlerin dayanıklılığı sağlanır. (İrteş, 1990: 174). Ancak Edirne ve İstanbul gibi merkezlerde uygulanan silkme ve deseni aktarma tekniği Anadolu ve balkanlarda daha çok serbest fırça tekniği kullanılarak uygulanmıştır.

15. ve 16. yüzyıllarda Osmanlı dini mimarisinde hünkâr mahfilleri ve kadınlar mahfili ve tavan altlarında kullanılmaya başlanan bu teknik Arnavutluk'ta 17. ve 19. Yüzyıllar arasında uygulanmış olduğu anlaşılmaktadır. Sivil mimaride genelde 18. yüzyılda başlayan ve 19. yüzyıl sonuna kadar etkisini devam ettiren bu teknik, daha çok konakların iç mekânlarındaki kapı, pencere, dolap, yüklük, paravan ve ahşap tavanlarda uygulanmıştır. Günümüzde sadece Edirne, İstanbul ve Anadolu'daki örnekleri ile ilgili araştırma yapılmış olsa da Balkanlarda edirnekârî tekniği ile ilgili kapsamlı bir araştırma henüz yapılmamıştır. Süsleme ile ilgili yapılan araştırmalarda bu bezemeler genellikle ahşap üstü kalemî tekniği olarak ele alınarak anlatılmıştır. Arnavutluk genelinde 2010 ve 2014 yılında yaptığımız araştırmada özellikle Berat, Ergiri (Gjirokaster) Elbasan, Görice (Korçe) Tiran, Akçahisar (Kruja) ve İşkodra (Shkoder) gibi şehirlerdeki dini ve sivil yapılarda bu tekniğin çok tercih edildiği ancak günümüze çok az bir kısmının gelebildiği gözlenmiştir. Arnavutluk'ta Osmanlı döneminden günümüze kadar gelebilmiş olan edirnekârî tekniğinin nadir örnekleri, Tiran Ethem Bey Camisi ahşap minberi ve kadınlar mahfilinde görülür. Doğal çiçek motiflerinden oluşan bezemelerde zemin rengi olarak kırmızı mavi ve sarı tercih edilmiş üstüne de lake çekilerek daha parlak ve canlı bir görünüm kazanması sağlanmıştır. Berat Bekârlar Camisi, ahşap destek ayaklarının köşeliklerinde bulunan ve Ethem Bey Camisi edirnekârî tekniği ile benzerlik gösteren bezemelerden çok az bir kısmı günümüze kadar gelebilmiştir. Berat Şeyh Hasan Halveti Tekkesi, Ergiri Zekâtlar Konağı ahşap tavan yüzeylerinde, dolaplarda, pencere pervazlarında bulunan edirnekârî bezemeler daha gerçekçi bir şekilde işlenmiş olan çiçek ve meyve tasvirlerinden oluşmaktadır.

2. BEZEME ÖRNEKLERİ

2.1. Tiran Hacı Ethem Bey Camisi

Tiran Ethem Bey Camisi (H.1208/M.1793-94) Tiran'ın merkezindeki İskender Bey meydana ve saat kulesinin yanında bulunmaktadır. Osmanlıdan günümüze bozulmadan gelebilen Arnavutluk'taki nadir yapılardan olan cami tek kubbeli kare planlıdır. Caminin giriş kısmında revaklar bulunmaktadır. Süslemelerin, revakların yapım tarihi olan 1822-1823 yılında yapıldığı tahmin edilmektedir. Mimari ile büyük bir uyum içerisinde yapılmış olan süslemeler açısından Osmanlı sanatının Arnavutluk'taki en önemli temsilcisi durumundadır. Cami iç ve dış duvar yüzeylerine yapılmış olan kalemî süslemeler yanında ahşaptan yapılmış olan kadınlar mahfili ile ahşap minber üzerine yapılmış olan edirnekârî bezemeler mekâna ayrı güzellik kazandırmaktadır.

Edirnekârî bezemelerin bulunduğu minber harim içerisinde mihrabın batı kısmında bulunur. Minber, merdiven kısmı ile köşkaltı geçit kısmı kesme taş, diğer kısımlar ise ahşaptan yapılmış olup taç kısmı, merdiven korkuluklarının yan yüzleri ve şerefe (taht) altındaki panolar, çakma künde-kârî tekniğinde yapılmıştır. Minber tutkallı astar çekildikten ve zemin rengi atıldıktan sonra üzerine toprak boya ile bezeme yapılmış ve üzerine lake çekilmiştir. Edirnekârî tekniği ile yapılmış olan bezemeler tamamıyla natüralist çiçek ve yaprak motiflerinden oluşmaktadır. Minber üzerinde bulunan bezemeler yan aynalık, köşk, köşk altı, merdiven korkulukları, kapı ve bordürlerinde sıralı şekilde düzenlenmiştir. Yan aynalık kısmının ortasında bulunan yüzey seviyesinden daha içeride tutulmuş olan dik açılı bir üçgen alanın çevresi dış doğru kademeli ahşap bir bordür ile kuşatılmıştır. Bu bordürün yüzeyi ortaya yerleştirilmiş bulunan düz bir dal etrafını sarmalayacak şekilde dolanan sarmaşık bitki yapraklarından oluşmaktadır. Bu alanın etrafını kuşatan silmelerden sonra yer alan ve yere dikey konumlanmış üçgen ahşap bordürün daha geniş yan yüzeyleri, kırmızı zemin rengi üzerine arka arkaya eklenmiş kırmızı güllerin oluşturduğu bir sıralı bordür ile kuşatılmıştır. Bordürün yüzeyleri açık mavi renkli bir astar üzerine yine dal etrafına sarılmış kırmızı güller ve yapraklardan oluşmaktadır (Görsel: 1).

Minberde taş merdivenlerle ulaşılan kare planlı köşk kısmı, dört silindirik gövdeli ağaç sütun üzerine üç dilimli kemerler ile üzerinde bir külahtan oluşmaktadır. Sütunlar sarı, kırmızı, mavi ve yeşil renklerin oluşturduğu çizgilerle sarmal şekilde kuşatılmıştır. Köşkün kırmızı renkli yüzeyleri ve kemer köşelikleri sütun başlıkları üzerine çizilmiş iki kulplu kupa ile bu kupadan çıkan kırmızı ve pembe renkli goncalar ile turuncu kasımpatılarından oluşan çiçeklerle düzenlenmiştir. Köşkü üstten kuşatan iki sıra korniş kuşak üzerine yatay papatya türü renkli bahar çiçekleri sıralanmıştır. Köşkü kapatan davlumbaz şeklindeki konik külah iki kısma bölünmüş olup altta kalan yüzeyde ortada bulunan bir demet çiçek ile

bunu her iki yandan kuşatan kıvrık dal ve yapraklardan oluşturulmuştur. Köşkün iç tavan yüzeyi ise, göbek kısmına yerleştirilmiş olan bir çiçek ile bunu kuşatan fistolu bir çember yer almaktadır.

Çemberin etrafından dört yana dağılan kırmızı goncalar ise baklava dilimli kırmızı renkli bir çıta ile kuşatılmaktadır. Köşkün kare planlı tavanına çapraz şekilde yerleştirilen bu şekil ile kenarlarda oluşan üçgen alanların içerisine ise yeşil yapraklı kırmızı gül demetleri tasvir edilmiştir (Görsel: 2). Köşk altı, batıdaki tamamen silinmiş olup doğudaki ortada bulunan kare planlı ve kırmızı astar renkli bir yüzey üzerine iki demet çiçek yerleştirilmiştir. Kırmızı, mavi, mor, pembe renklerden oluşan karanfiller, hanımeli, gibi çiçeklerden oluşmaktadır. Bu alanın etrafında yer alan bordür ise kartuşlar ve etrafına yerleştirilmiş olan çiçek ve yaprakların düzeninden oluşmaktadır. Ağaçtan yapılmış olan minberin kapısı, alt tarafta kare prizmal başlayan ortada silindirik gövdeye dönüşen iki sütun üzerine üç dilimli kemerden oluşmaktadır. Kemerlerin üzerinde ise yarım daire planlı bir tepelik ile yanlarda birer başlıktan oluşmaktadır. Edirnekâri bezemeler, sütunları sarmal şekilde kuşatan sarmaşıklar ile kemer köşeliklerini her iki yandan kuşatan çiçekler bulunmaktadır

Görsel 1: Minber yan aynalık bezemeleri detay

Görsel 2: Minber köşkü bezemeleri

Harimin kuzey duvarı boyunca yatay bir şekilde uzanan kadınlar mahfili, ahşaptan yapılmıştır. Mahfilde iki duvar kenarı ile ortadan harime doğru kare planlı üç balkon çıkıntısı bulunmaktadır. Mahfil ahşap ayaklarla desteklenmiştir. Edirnekâri bezemeler ahşap balkonun alınlık yüzeylerinde ve mahfilin tavan kısmında yoğunlaşmıştır. Korkulukların altındaki içe meyilli oluklu silme şeklinde iki alınlık, çıkıntı oluşturan üç balkonda da gezinmektedir. Bu alınlık yüzeyi kırmızı zemin renk üzerine yapılmış olan ortada iki tarafa doğru açılan yapraklar ile beyaz yasemenlerin oluşturduğu çiçek demetlerinin tekrarı ile yapılmış düzenlemeden oluşmaktadır. Bunun altında yer alan ve duvarlarda bulunan iki sütun boyunca uzanan ikinci bir kuşak ise zeytin yeşili bir zemin rengi üzerine yapılmış olan bitkisel düzenlemeden oluşmaktadır. Ortada bulunan balkon çıkıntısı iki aşamalı bir şekilde yukarı doğru kademelendirilmiş olup ikinci bir alınlık kuşağı ile desteklenmiştir. Bu kuşak açık mavi astar rengi üzerine ortadan sağa sola hareket eden kıvrık dallar ve çiçekler ile doldurulmuştur. Bu ikinci çıkıntılı kısmın altında oluşan dikdörtgen yüzeyi ise, sağa ve sola uzanan çiçekler ile bezenmiştir. Mahfil tavanları ise, lacivert renkli ve üzerine sürülen krem rengi ile hazırlanmış astardan oluşmaktadır Zemin üzerine ortada bir çiçek ile etrafını kuşatan farklı tarzdaki çiçeklerin oluşturduğu çelenk şeklindeki bir düzenlemeden oluşmaktadır (Görsel: 3).

Görsel 3: Kadınlar mahfili alınlık bezemeleri

Görsel 4: Kadınlar mahfili Tavan bezemeleri

Kadınlar mahfili tavanları ile sütunların taşıdığı çıkıntılı bölüm haricindeki harime bakan bir alt alınlık tavan altı, nefli yeşil astar boya ve üzerinde, bitkisel motifler, natüralist çiçekler ve yapraklardan oluşan bezemeler işlenmiştir. Mahfil tavan kısmı uzun bir dikdörtgen şeklinde bir halı bordürü gibi bezenmiştir. Çift sıra silme çıtalarla yapılmış olan altı adet baklava dilimi ile kenarlarında yarım (üçgen) baklava dilimleriyle tamamlanmıştır. Baklava dilimlerinin ortası çiçeklerden oluşan bir bezeme zinciri

çelenk şeklinde düzenlenmiştir. (Görsel: 4) Gül, lâle, karanfil gibi çiçekler ve yapraklardan oluşturulmuş natüralist bir çiçek buketi şeklinde düzenlenmiştir. Aralarda kalan kısımlardaki bezemeler birbirlerine benzer barok karakterli yapraklar ile bezelidir. Mahfil tavanının çevresi sarı renkli düz silmelerle çevrenmiştir (Görsel: 5). Bu tavanın ortasında ahşap mahfilin alınlarında, küçük çiçek buketleri ve barok yapraklar yer almaktadır (Uçar, 2013: 122). Harim kısmına uzanan mahfillerin yukarısında kalan duvarlarda, pencereler ve araları barok karakterli kıvrımlarla büyüklü küçüklü panolara bölünmüş, panoların bazılarının içinde batı tarzında bir tablo gibi işlenmiş natüralist çiçekler bulunan yuvarlak madalyonlara yer verilmiştir (Görsel: 6).

Görsel 5: Kadınlar mahfili bezemeleri

Görsel 6: Kadınlar mahfili bezemeleri

2.2. Berat Şeyh Hasan Halveti Tekkesi

Şeyh Hasan Halveti Tekkesi (H.1196/M.1785) Arnavutluk'ta bezemeleri ile günümüze kadar gelebilmiş yegâne tekkedir. Tekke, kare planlı yüksek beden duvarları üzerine içten düz ahşap tavanla, dıştan ahşap çatıyla örtülüdür. Ana mekânda bulunan kare planlı semahanenin güney kısmında parmaklıklarla ayrılmış yatay dikdörtgen planlı alanda türbe bulunmaktadır. Tekkenin semahanedeki kapı ve dolapların yüzeylerinde, mahfil cephe yüzeyleri ile ahşap tavan üzerinde Edirnekârî tekniği ile yapılmış olan bezeme örnekleri bezenmiştir. Bezemeler ahşap malzeme üzerine çekilen sülyen ve üzerine sürülen bir astar boyadan sonra yapılmış ve üzerine lake ile kaplanmıştır.

Semahâne içerisinde, doğu duvarının kible tarafında bulunan ahşap kapı düşey dikdörtgen planlı, yuvarlak kemerli olup üç yönden iki sıra kaval silme ile çevrilmiştir. Bu silmelerin etrafında üzeri edirnekârî bezemeli bir bordür ile üç yönden kuşatılmıştır. Kapı kanadında bulunan kare ve dikdörtgen alanların ortası turkuaz, yivli kanalları yeşil, geri kalan yüzeyler ise kırmızı kök boya ile boyanmıştır. Kapı üstünde bulunan yuvarlak kemer ahşaptan yapılmış olup, köşeliklerinde natüralist çiçeklerden yapılmış birer buket yerleştirilmiştir. Çiçekler beyaz renkli bir zemin üzerine yeşil yapraklar ve kırmızı güllerden oluşmaktadır. Kapı pervazları, ahşap üzerine kalemişi tekniği ile kapıyı üç yönden kuşatan bezemelerden oluşturulmuştur. Kırmızı astar rengi üzerine kıvrık 'C' dalların oluşturduğu stilize sepetler ile içlerinde gül ve goncalardan oluşan buketler yerleştirilmiştir. Natüralist anlayışla Barok üslupta yapılmış çiçekler ve dallar toprak boya ile yapılmıştır ancak lake iyi atılmadığı için koruyucu özelliğini kaybetmiş ve çoğu boya ve motifler dökülmüş durumdadır (Görsel: 7).

Semahane mekânı doğu duvarında kapı yüksekliğinde iki adet gömme dolap yer almaktadır. Her iki dolapta aynı düzen ve süsleme özellikleri gösterir. Simetrik düzene sahip iki dörtgen kapak üzerinde, alt ve üstte dörtgen, ortada dikdörtgen şekillerin yer aldığı düzene sahiptir. Düz satırlı derin oyma tekniği ile yapılmış olan dolap kapaklarının üzerinde dikdörtgen alınlık şeklinde bir boşluk bırakılmış ve üzeri ajur tekniğinde ahşap süslemelerle kapatılmıştır. (Görsel: 8) Kapakların altında süpürgelik kısmında ise bir niş yer almaktadır. Silmelerle belirlenmiş yatay dikdörtgen çerçeve içindeki niş dilimli sivri kemerli olup yüzeyi firuze renklidir.

Görsel 7: Semahane kapı bezemeleri

Görsel 8: Semahane dolap üzeri bezemeler

Semahane mekânı içerisinde ahşap üzerine kalemişi süslemelerin bulunduğu bir başka unsur mutrib mahfilidir (Görsel: 9). Kuzey duvarı ile batı duvarı ortasına kadar uzanan "L" planlı mahfil, duvardan mekân içine doğru iki metrelik bir çıkıntı oluşturacak şekilde yapılmıştır. Zeminden desteksiz olarak doğrudan duvara monte edilen mahfil, alt kısımları eğimli şekilde yapılmıştır. Eğimli yüzeylerin üzeri çitakârî tekniği ile eşit karelere bölünmüş ve içleri bitkisel motiflerle bezenmiştir. Bezemeler kırmızı astar zemin üzerine natüralist çiçek ve yapraklardan oluşmaktadır. Alınlık kısmında ki alt sıra bordür, barok tarzında bitkisel motifler ile aralarında meyve ve çiçekler tasvirlerinin tekrarından oluşturulmuştur. Üst sırada bulunan bordür kuşağında yatay dikdörtgen şekilli kartuşların tekrarından oluşan bir düzene sahiptir. (Görsel: 10).

Semahâne içerisinde ahşap üzerine yapılan edirnekârî bezemeler açısından en yoğun yer olan ahşap tavadır. Kenarlarını kuşatan çerçeve şerit üzerinde birbirini belirli aralıklarla tekrar eden edirnekârî bezemelerle başlamaktadır (Görsel: 11). Bezemeler lacivert bir zemin rengi üzerine şerit boyunca devam eden stilize kıvrık dalların oluşturduğu sepetler içerisinde bulunan çeşitli meyvelerden oluşmaktadır. Doğal renklerinde yapraklı olarak yapılmış meyveler; elmalar, erikler, şeftaliler, armutlar, karpuzlar ve narlardan oluşmaktadır (Görsel: 12). Meyvelerin etrafında, farklı meyve çiçeklerinden oluşan bitkisel bezemeler yer almaktadır. Bu kuşağı alt kısımda püskül şeklinde tasvir edilmiş tavan eteği, üstte ise ağaçtan burgulu şekilde yapılmış ince bir silme çepeçevre kuşatmaktadır (Görsel: 12).

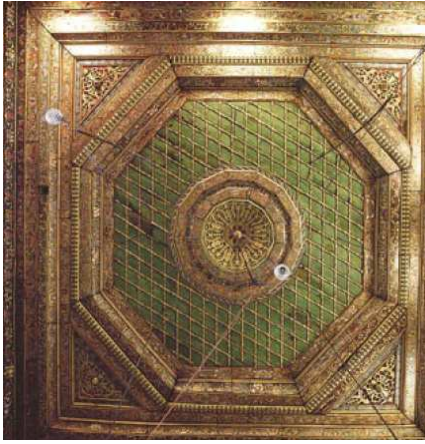

Görsel 9: Mutrib mahfil bezemeleri

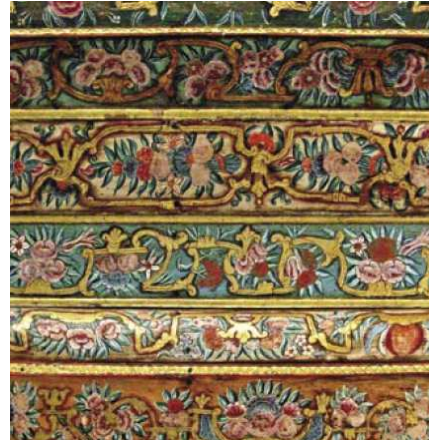

Görsel 10: Mutrib mahfili alınlık bezemeleri

İkinci kuşak tavan kenarlarından başlayan koyu kırmızı bir astar boya üzerine 'C' kıvrık dallarının yatay şekilde yana yana gelmesi ile oluşturulmuş stilize sepetlerin aralarına yerleştirilen bitkisel bezemelerden oluşturulmuştur. Barok tarzında natüralist bir üslupta yapılmış olan çiçekler, ağırlıklı olarak güllerden oluşmaktadır. Pembe ve mavi renklerin ağırlıklı olarak kullanıldığı kuşakta zemin rengi belli bölgelerde zaman zaman mavi renge dönüşmektedir. Üçüncü kuşak, iki sade silme çıta ile kuşatılmış, toprak renkli bir zemin rengi üzerine dikdörtgen ve kare şeklinde kartuşlar içerisine kırmızı ve pembe güller ile yeşil yapraklardan oluşan natüralist çiçekler yerleştirilmiştir. Dördüncü kuşak, açık mavi astar bir boya üzerine yıldızlı kıvrık dallar ile bunlar arasına yerleştirilmiş güller ve yapraklardan oluşmaktadır. Kırmızı, pembe natüralist çiçekler ile yeşil yapraklardan tekrarından oluşmaktadır. Beşinci kuşak, daha içeride ve daha dikey olarak yapılmış olup, açık mavi bir zemin astar rengi üzerine kıvrık dalların kuşak üzerinde oluşturduğu stilize sepet ve vazolar içerisinde meyve ve çiçekler bulunmaktadır.

Görsel 11: Ahşap tavan ve bezemeler

Görsel 12: Ahşap tavan bezemeleri (Detay)

Stilize sepetler içerisinde yer alan düzenleme bir meyve bir çiçek şeklinde dönüşümlü olarak kuşak boyunca devam eder. Meyveler daha çok sade ve doğal renklerinde yapılmış çiçekler ise buket şeklinde tasvir edilmişlerdir. Son kuşak olan altıncı kuşakta ise, iki ince burgulu silme kuşak bordür ile beşinci kuşaktan ayrılır. Kuşak, sarı zemin rengi üzerine diğer şeritlerde olduğu gibi natüralist çiçeklerden oluşmaktadır. Bu kuşak aynı zamanda kare çerçeve içerisinde sekizgen kuşağa geçiş oluşturmaktadır (Görsel: 12).

Kare tavan, ortada bulunan sekizgen çökertme, kenarlarında bordür kuşakları ile çerçeve içerisine alınmıştır (Görsel: 11). Kuşaklar bir birlerinden ince silme bordür kuşaklarla ayrılmıştır. Silme bordürler iki sıralı sade ya da ahşap oyma tekniği ile yapılmış geometrik motifli ve verevli olarak düzenlenmiştir. Sekizgen ve dört şeritli kuşaktan en dışta olan şerit kırmızı zemin üzerine ajur tekniği yapılmış çiçek motiflerinin tekrarından oluşturulmuştur. Diğer üç şerit üzerinde bulunan süslemeler ve renkleri, kenar çerçeve kuşaklarda olduğu gibi natüralist çiçekler ve meyvelerin tekrarı şeklinde düzenlenmiştir (Görsel: 14). Köşelerde oluşan dört adet üçgen köşelik; mavi astar renkli bir zemin üzerine yapılmış olan beyaz renkli çiçeklerin oluşturduğu üçgen bir kuşak ile çevrelenmiş olan alan içerisindeki süslemeden oluşmaktadır. Silme, burgulu şekilde ayrılan üçgen alanın tam ortasında bulunan bir kabara etrafına ajur tekniği ile yapılmış ve üçgen alanı dolduracak şekilde dağılan kıvrık dal ve yapraklardan oluşmaktadır (Görsel: 13).

Görsel 13: Ahşap tavan köşelik bezemeleri

Görsel 14: Tavan edirnekârî bezeme (detay)

2.3. Ergirikasrı Zekâtlar Konağı

Zekâtlar Konağı (H.1226-27/M.1812-13) Ergirikasrı (Gjirokaster) şehir merkezinin güneybatı tarafında bulunan Gjere Dağı'nın yamacındaki Polorto Mahallesi'nde bulunmaktadır. Şehrin tanınmış ailelerinden Zekâtlar (Zekateve) tarafından yapılmış olan konak (Andoni, 2010: 4-7), kule görümlü üç tarafı odalı, dış sofalı ev tipindedir. Konak, önünde bulunan avlulu bahçesi ile güneybatı-kuzeydoğu doğrultusunda dikdörtgen plan üzerine kurulmuş olup beden duvarları kırma taş, çatısı ise, ahşap kırma ve yassı taş malzemeli üç kat olarak inşa edilmiştir.

Konaktaki edirnekârî bezemeler yapının üçüncü katında bulunan başodada yer almaktadır. Bu süslemeler odanın tavanı, kapıları ile musandıra altında bulunan paravan yüzeyine uygulanmıştır (Görsel: 18). Dikdörtgen planlı odanın kapıya yakın kısmı bir musandıra ile ayrılmış olup bu bölmenin yüzeyi boşluk kalmayacak şekilde ahşap üzeri edirnekârî bezemelidir. Musandıranın alt kısmı kapalı üst kısmı açık bırakılacak şekilde iki kısımdan oluşmaktadır. Alt kısımda, birisi sağ birisi solda ve ortada iki kanatlı olmak üzere üç kapı açıklığı bırakılmıştır.

Dikdörtgen planlı başodanın ahşap süslemeler açısından en gösterişli yerlerinden biri olan tavan iki bölümden oluşmaktadır. Ahşap tavan yüzeyi ortadan iki kısma bölünmüş ve iki farklı planlı çökertme ile

içlerinde göbekler yerleştirilmiştir. Tavanın kuzeybatıda bulunan kısmı, kalemişi bezemeli iç içe iki sıra bordürün önde kare, iç kısımda ise sekizgen çerçeve ile kuşatıldığı çökertme ile yüzeyinde yatay dikey çıtaların kesişmesi ile oluşan geometrik bir düzenlemeye sahiptir (Görsel: 16). Yüzey yatay ve dikey şekilde çıtalarla küçük karelere bölünmüş ve içlerine kalemişi tekniğinde çiçek motifleri nakşedilmiştir. Sekizgen çökertme içinde yine sekizgen bordürlerle kuşatılmış daire şeklinde tavan göbeği yer almaktadır. İçten ve dıştan iki burgulu silme çıta ile çerçeve içerisine alınmış sekizgen bordür içlerinde her birine birer olmak üzere sekiz adet kartuş yerleştirilmiştir. Tavan göbeğinin sekizgen bordürlü kısımlarının içine ve tavan göbeğinin ortasına ise yuvarlak bordürler içerisine alınmış on kollu yıldız motifinden oluşan bir geometrik motif yerleştirilmiştir.

Görsel 15: Zekâtlar konağı baş oda tavan köşeliği

Görsel 16: Zekâtlar konağı tavan bezemeleri

Sekizgen çökertme kenarında bulunan dört sıra içe doğru kademelendirilmiş bordür içlerinde benzer renklerle yapılmış bezeme anlayışı görülmektedir. Bu kısımda bulunan ilk bordür diğerlerinden daha geniş tutulmuş ve mavi kırmızı güllerin tekrarından oluşan bir düzenleme anlayışı hâkimdir. İkinci kuşak ise, güllerin yatay bir şekilde birbirlerine eklenmesinden oluşturulmuştur. Farklılık gösteren üçüncü kuşak ise alt ve üst kısımda zikzak şeklinde uzanan üçgenlerin oluşturduğu geometrik bir düzene sahiptir. Dördüncü kuşak ise ters ve düz kıvrık 'C' şekilli yatay palmet şekilli dalların boşluklarına yerleştirilmiş kırmızı güllerin tekrarından oluşturulmuştur (Görsel: 17).

Güneybatı yönünde bulunan dikdörtgen çökertme tavanın köşelerine üçgen köşelikler eklenerek sekiz köşeli hale getirilmiştir. Sekizgen bordürlerle kuşatılmış daire şeklinde tavan göbeği dışa taşkın şekilde yapılmıştır. İçten ve dıştan iki burgulu silme çıta ile çerçeve içerisine alınmış sekizgen bordür içlerinde her birine birer olmak üzere sekiz adet kartuş yerleştirilmiştir. Tavan göbeğinin sekizgen bordürlü kısımlarının içine ve tavan göbeğinin ortasına ise yuvarlak bordürler içerisine alınmış on kollu yıldız motifinden oluşan bir geometrik motif yerleştirilmiştir.

Başoda içinde yer alan ahşap dolaplar dikdörtgen ve karelerden oluşan düzenlemeye sahiptir. Ahşap dolapların üzerinde her hangi bir bezeme unsuru bulunmamaktadır. Bu dolapların yapının yenileme sırasında yeniden yapıldığı düşünülmektedir (Görsel, 19). Alt kısımdaki kalın duvarlar üzerine yapılan ahşap geçmeli ve demir görünümlü pencerelerin korkulukların çoğu ise sağlam şekilde durmaktadır. Paravan kısmında bulunan edirnekârî bezemeler tavanda bulunanlara nazaran daha basit ve amatörce yapılmış etkisi bırakmaktadır. Bezemeler bitkisel motiflerden oluşmasına rağmen oldukça yıpranmış ve soluklaşmıştır. Üzerine sürülen lakenin silinmesinden kaynaklı olsa da bezeme altına astar boya ve son olarak ta lake sürülmemesi bu kısmı yapanların amatör ustalar tarafından yapıldığını göstermektedir.

Görsel 17: Zekâtlar konağı baş oda tavan bezemeleri

Görsel 18: Zekâtlar konağı başoda ahşap paravan bezemeleri

Edirnekârî bezemeleri açısından Ergirikasrı'nda günümüze gelmiş tek örnek olmasına karşın, eski Fotoğraflardan anlaşıldığı kadarıyla Babameto, Skenduli gibi Polarto mahallesindeki birçok konakta edirnekârî bezemelerin kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır. Bugün çoğu yıkılmış yıpranmış ya da

kaybolmuş olan bezemelerden sadece şehrin Yunanistan'a çok yakın olması nedeniyle Yanya, Kastoria gibi şehirlerdeki konaklarda görülen bezemelerle teknik ve üslup açısından çok büyük bir benzerlik görülür.

3. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Arnavutluk'taki edirnekârî bezeme örnekleri, yapıların inşa tarihleri ve diğer süslemelerden hareketle 18. ve 19. yüzyıl arasında yapıldığı anlaşılmaktadır. Ahşap üstü boyama tekniği olarak bilinen edirnekârî, Arnavutluk'ta bulunan Osmanlı dönemi yapılarının iç mekânlarında oldukça rağbet görmüş olduğu söylenebilir. Günümüze kadar bezemeleri gelememiş ancak varlıkları eski fotoğraf çizimlerden anlaşılan çok sayıda yapıda edirnekârî bezemelerin kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır¹ Bu bezemeler Berat, Ergiri (Gjirokaster) Elbasan, Görice (Korçe) Tiran, Akçahisar (Kruja) ve İşkodra (Shkoder) gibi şehirlerdeki dini ve sivil mimaride uygulanmış olduğu anlaşılmaktadır. Yapılan araştırma ve incelemede edirnekârî bezemeleri günümüze kadar sağlam şekilde gelmiş olan üç yapı tespit edilmiştir. Bunlar Tiran Ethem Bey Camisi, Berat Şeyh Hasan halveti Tekkesi, Ergirikasrı (Gjirokaster) Zekatlar Konağıdır. Edirnekari bezemeler bu yapılarda, minberler, mahfil, kapı, pencere, dolap, paravan ve tavanlarda uygulanmıştır.

Ahşap mahfiller üzerine yapılmış olan boyama teknikleri yine Tiran Ethem Bey Camisi, Berat Şeyh Hasan Halveti Tekkesi, Sultan II. Bayezid Camisi mahfillerinde görülür. Bu yapılarda bulunan mahfillerin harime bakan yüzey ve kuşakların üzeri bitkisel süslemelerden oluşan motiflerle düzenlenmiştir. Mahfil tavanları ise kare, dikdörtgen, baklava dilimi şeklinde çıtalarla geometrik şekillere bölümlenmiş olup içlerine çiçek ve yapraklar natüralist bir üslupla işlenmiştir. Minberde kullanılan tek örnek Tiran Ethem Bey Camisi minber bezemeleridir. Ahşap tavan, kapı pencere ve dolap yüzeyinde kullanılan edirnekârî bezeme örnekleri Berat Şeyh Hasan Halveti Tekkesi ve Ergirikasrı Zekâtlar konağında görülmektedir.

Arnavutluk'taki yapılarda görülen edirnekârî tekniğinin kapılar, pencereler, dolaplar, tavanlar, paravanlar, mahfiller ve minberler gibi yapı elemanlarının yüzeyine uygulanmış olduğu görülmektedir. Edirne ve İstanbul'da kullanılan geleneksel stilize edilmiş olan bitkisel bezemeler 17. ve 18. Yüzyıldan itibaren batıdan gelen barok ve rokoko etkisi ile natüralist bitkisel motiflerinin tercih edildiği göstermektedir. Barok ve rokokonun da etkisiyle daha büyük çiçek motifleri kullanılmaya başlamıştır. Motiflerin renkleri daha canlı çizgileri daha keskin görünüşleri daha gerçekçidir. Tercih edilen çiçek motifleri arasında lale, karanfil, nergis, sümbül, şakayık daha çok öne çıkar. Ayrıca özellikle tavan bezemelerinde elma armut, nar, gibi meyvelerin de tercih edildiği görülmektedir. 18. ve 19. Yüzyılda edirnekârî bezemelerde ele alınan çiçek motifleri daha çok bir kompozisyon içinde tek başına ve süreklilik arz edecek şekilde düzenlenmiştir. Bordür ya da silmelerde arka arkaya gelecek şekilde sıralanmış olan çiçekler üçgen köşeliklerde ya da merkezde daha çok buket şeklinde tasvir edilirken buketler bazen bir demet şeklinde ele alınırken bazen de bir vazo içerisinde tasvir edilmişlerdir.

Arnavutluk'ta Tiran Ethem Bey Camisi minber ve kadınlar mahfilinde görülen edirnekârî bezemeler daha çok Makedonya ve Kosova bölgesindekiler örnekleri ile benzerlik gösterirken Berat Şeyh Hasan Halveti Tekkesi ve Ergirikasrı'ndaki Zekâtlar Konağı'nda görülen bezemeler Yunanistan'da Yanya, Kastoria, Selanik, Florini, Kavala ve Drama gibi şehirlerde örneklerini gördüğümüz edirnekârî bezemelerle benzerlik göstermektedir. Şeyh Hasan Halveti Tekkesi semahane içerisinde bulunan süslemeler; mihrap ve taş işçiliği ile ahşap işçilikler Opar'ın Mısrasi köyünden usta Dush Barka tarafından yapılmıştır (Shkupi, 1990: 57-59). Hem cami hem kilise hem de konakların süslemelerinde çalıştığı bilinen ustanın tekkede yer alan bezemeler ile Mërisë në Gradishtë të Lushnjës Ortadoks kilisesi ile Shen Kollit Bazilikası tavanındaki bezemeler arasında benzerlik bulunmaktadır. Shkupi'nin Yunan kaynaklarına dayanarak belirttiğine göre; Dush Barka'nın yaptığı düşünülen diğer süslemeler arasında Ergiri'de Zekâtlar Konağı ve Skenduli Evi duvar ve tavanlarındaki süslemelerde bulunmaktadır. Barok üslupta yapılmış olan süslemeler genellikle bitkisel motifli kompozisyonlarından oluşmaktadır. Kiel'e göre süslemeleri yapanlar, Pindus Dağı eteklerindeki köylerde yetişen Ulah/Vlach sanatkarlardır (Kiel, 1990: 142).

Arnavutluk'taki yapılarda görülen edirnekârî bezemelerin benzer örneklerini Bulgaristan, Kosova Makedonya ve Yunanistan'da görmek mümkündür. Bulgaristan'da Şumnu'daki Tombul Paşa Câmisinde bildiğiniz natürmort resimleri, Kosova'da Yakova (Gjakova) Hadim camisi, Makedonya'da Harabati Baba Sersem Ali Baba Bektaşî Külliye'sinin Şadırvanında, Yunanistan'da Giorgios Schwartz Ambelakia Evi, Karaferya Sabuncuoğlu Evi, Siatista'da Kanazouli Evi, Kesriye (Kostoria) etnoğrafya müzesi olarak kullanılan ev içerisinde ahşap üzeri edirnekârî tekniği ile yapılmış örnekler gösterilebilir. Ancak bunlar içerisinde teknik, üslup, motif ve düzen açısından Ambelakia evinde bulunan edirnekârî süslemeler ile Berat Şeyh Hasan Halveti Tekkesi ve Ergiri'deki Zekâtlar Konağı edirnekârî süslemeleri ile daha çok benzerlik

¹ Bezemelerle ilgili daha fazla örnek için; Emin Rıza (1978) *Gjirokastra, Muzeum City*, Tiran,

gösterdiği söylenebilir. Burada bulunan bezemeler daha mat bir görünüm arz ederler. Bu da süslemeler üzerine iyi lake çekilmemiş ya da lakenin yıpranmış olduğundan kaynaklanmış olmalıdır.

Anadolu'da topraklarında ki örnekleri ise, Mimar Sinan'ın ustalık eserlerinin başında gelen Edirne Selimiye Camisi, Ulu Camisi, Edirne Müzesinde, Tokat/Erbaa ilçesi Fidi (Akça) köyündeki Silahtar Ömer Paşa Camiinde, yine Tokat'ta Ali Paşa Camii şadırvanında karşılaşırız. Ayrıca Tokat Merkez Mahmut Paşa Camii minberinde, Gaziantep, Yozgat gibi illerimizdeki konaklar ile Topkapı Sarayındaki 3. Ahmet'in yemiş odasında görmek mümkündür.

Sonuç olarak Osmanlı döneminde önemli bir sancak olan Arnavutluk'ta yapılmış olan ahşap üzeri edirnekârî bezemeler yapısı gereği ortak bir kültürel mirasın zenginliğini ortaya koyar. Bu zenginliğin ortaklaşa sahiplenilmesi, araştırılması ve korunmasının önemi her geçen gün daha çok artmaktadır.

KAYNAKÇA

- ANDONİ, Ben (2010). "Një Udhë Drejt Zekatëve", *Mapo Revista*, s. 04-07.
- ÖDEKAN, Ayla (1997). "Edirnekârî", *Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi*, C.1, s. 508. İstanbul
- CÖMERT, Mehtap (1995). "Edirnekârîler", *Oluşum*, C. 3/11, s.. 20-21.
- ÇOBAN, M. E. - Baysal, C. Durdu (2004), "Türk Ahşap Sanatında Edirnekari Tekniği", *Standart: Ekonomik ve Teknik Dergi*, ss. 29-32.
- İREZ, Feryal (1990). "Edirnekârî", *Antik Dekor*, s. 96-99.
- İRTEŞ, M. Semih (1982). "Kalemişlerimiz ve Teknikleri", *Sanat ve Kültür*, s. 47-51.
- İRTEŞ, M. Semih (1985). "Kalemişlerimizin Bugünü ve Yarını", *Türkiye'de Sanatın Bugünü ve Yarını*, s. 425-432.
- İRTEŞ M. Semih, (1990). "Kasımpaşa Piyale Paşa Camii'ndeki Ahşap Üstü Kalem İşleri", *Vakıflar Dergisi*, s. 174.
- KİEL, Machiel (1990). *Ottoman Architecture In Albania*, İstanbul, İrcica, s.142.
- ÖNEY, Gönül (1969). "Anadolu Selçuklu ve Beylikler Devri Ahşap Teknikleri", *Sanat Tarihi Yıllığı-III*, s.135.
- Rıza Emin, (1985) *Gjirokastra, Muzeum City*, Tiran,
- RİZA, Emin 1977. "Arkitektura Dhe Restaurimi I Banesa Se Zekateve, Gjirokaster", *Monumentet*, s. 107-132.
- SHKUPI, Fatbardha (1990). Mjeshtrit Popullorë Në Berat Gjatë Shek. XVIII-XIX Dhe Fillimit Të Shek. XX" *Monumentet*, s. 57-63.
- UÇAR, Metin (2013). "Arnavutluk'taki Osmanlı Dönemi Mimarisinde Süsleme", *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Y.Y.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.
- ÜLKÜCÜ, Mehtap Cömert (2000). "Edirnekârîler", *Yöre Aylık Kültür Dergisi*, s. 39-42.
- ÜNVER, Ahmet Süheyl (1965). "Türk Sanat Tarihinde Edirnekârî Lake İşleri ve Sanatkarları", *Vakıflar Dergisi*, s. 15-20.